

## Két tanárnő Mariborból

A világon bárhol jó bemenni az egyetemre. Az egyetemekben – országtól függetlenül – van valami közös. Nyilván a sok ott tanuló, nyüzsgő fiataaltól, akik nem a világra, hanem egymásra figyelnek. Az egyetemek folyosóin, tantermeiben van valami meghitt lekopottság. Nyilván az állandó használatból, az állandó izgalomtól. Még az illat és szag is egyforma, és a folyosók zsvivaja is.

Jártam már magyar tanszéken Olaszországban, Németországban, Ausztriában, Csehországban, Szlovákiában, Belgrádban. Rómában vagy talán Nápolyban találok a legtöbb magyarul tanuló, magyart tanuló fiatalal.

Mariborban a magyar tanszék három tanerőből áll. A két állandó tanár: Rudaš Jutka, az irodalmár, és Kolláth Anna, a nyelvész. Ő a tanszékvezető is. Segíti munkájukat még egy lektor is – a szombathelyi főiskoláról került ide. S van vagy öt-hat hallgató is.

Mint minden egyetemen, itt is jól éreztem magam, de belém hasított a kérdés, mi történik, ha ez az öt-hat tanuló sem lesz? Ha a szlovén állam nem lesz mindig olyan nagyvonalú a kisebbségekkel, mint eddig? Feltettem magamban a kérdést: gondolunk-e mi itthon arra, hogy jó volna megerősíteni a hungarológia külhoni állásait? Lesznek-e olyan nagyhatású terjesztői és képviselői a magyar kultúrának, mint amilyen George F. Cushing professzor volt Londonban, aki a negyvenes évek végén Budapesten az Eötvös Kollégiumban tanult, vagy mint amilyen Jean-Luc Moreau volt Párizsban vagy Bogyay Tamás Münchenben, és amilyen napjainkban Amedeo Di Francesco Nápolyban vagy Sárközy Péter Rómában.

Mariborban igen jó beszélgetést folytattam Rudaš Jutkával, a magyar irodalom helyzetéről a csöppnyi szobában, amelynek falán irodalmunk mai jelesei képviseltették magukat fénykép, levél, rajz, karikatúra formájában. Ők adják Rudaš Jutka munkájának háttérét. Rövidítettük a vele folytatott beszélgetést, ám a szakképzett leíró a szövegben előforduló sok intertextualitás, Gadamer és Derrida miatt azt mondta, nem vállalja az elhangzottak leírását, mert ahogyan fogalmazott, sok az „anyagban az összebeszélés”.

A két tanárnőt két rövid írásukkal mutatjuk be az *Európai Utas* olvasóinak. Kolláth Annának egy korábbi tanulmányából, illetve könyvének hátlapjáról idézzük néhány gondolatát. Rudaš Jutka rövid esszéje pedig talán kritikának vagy előadásnak készült valahová, mi azonban örömmel adunk neki helyet itt is, már csak azért is, mert ráirányítja a figyelmet a Palicson élő Tolnai Ottó munkásságára. ■



Kolláth Anna



Rudaš Jutka

KOLLÁTH ANNA

## A magyar nyelv jelene és jövője Szlovéniában

1. (...) az EU-csatlakozás előtt, a teljes eufória időszakában egyre gyakrabban fogalmazódnak meg vélt vagy valós aggodalmak a kis nyelvek és változataik sorsával, megmaradásával kapcsolatban. Másképp vélekednek róla azok, akiket nem közvetlenül érint a kérdés, s természetesen másként beszélnek a *kisnyelvűek*. Míg azok biztosnak látszanak abban, hogy a kis népek nyelve és kultúrája az unióban is „fényes mozaikszem” marad, az érintettek félelme, anyanyelvfeltése erősödik. A politikai erőviszonyok kínálta piac jelenleg az európai integráció, amely magában hordozza ugyan a *mai Európa a kisebbségek és a régiók Európája, a mai egység lényege a sokszínűség* szlogenrel a megmaradás ígéretét, de a félszet is egy államok fölötti berendezkedés etnikai és kisebbségi identitásukat fölemészteni tudó hatalmáról. Nyelvünkről alkotott véleményünk, *konstruktív vagy megtartó anyanyelvi tudatunk* ezekben a történelmi időkben meghatározója lesz a magyar nyelv további sorsának. Nem szükséges boncolgatnunk, mennyit ér az ember s a társadalom számára az anyanyelv. Ha csupán *értéktároló és értékkeremtő* szerepét hangsúlyozzuk – kultúránk meg- és átörökítésének, valamint továbbépítésének eszközeként –, tudjuk, felelősségünk óriási. Akkor is, ha többségi létben, akár egynyelvűként élünk, de még inkább akkor, ha egyfajta kisebbségi kétnyelvűség az életformánk. Aggodalmaink azokat az erőket kell hogy életre keltsék bennünk, amelyek megerősítik anyanyelvünk életképességét, s ezáltal elhárítják annak a veszélyét, hogy a magyar nyelv – a vajdasági Ágoston Mihály toposzával élve – csak „emléktárgy” legyen az EU szellemi néprajzának múzeumában. (...)

4. A muravidéki magyarok a többi kisebbségi magyar közösséggel együtt nyelvi szempontból kétnyelvűségükben különböznek a magyarországiaktól. A kétnyelvűség lényege Grosjean szerint két (vagy több) nyelv használata az ember mindennapi életében, nem pedig két vagy több nyelv optimális és egyforma szintű ismerete (*AlkNyTud*, 2002/2). A kétnyelvű két nyelvet használ – elkülönítve vagy együtt – különböző célokra, az élet különböző területein, különböző emberekkel. Mivel a két nyelv szükségessége és használata

teljesen eltérő, érthető, hogy nyelvi kompetenciája nem egyforma mind a két nyelven. Nagyon elterjedt a világban, nem kivétel, és normaként funkcionál. Skutnabb-Kangas határozottan megsemmisíti az egynyelvűségről kialakult mítoszokat, s kifejti, hogy az sem az egyén, sem a társadalom szintjén sem nem természetes, sem nem kívánatos, sem nem szükségszerű (Tove Skutnabb-Kangas: Oktatásügy és nyelv, *Regio*, 1998/3). A jövő minden bizonnyal a kétnyelvűségé. (Hányszor elhangzott a kényszerű kétnyelvűsége vonatkozta is: nem az a helyes szemlélet, hogy kényszerítve vagyok, hanem az, hogy több leszek.) Ezt ma már senki sem kérdőjelezi meg. Hitelesebb lesz a kép, ha mindehhez hozzátesszük Lanstyák István véleményét: mivel minden emberi nyelv alkalmas arra, hogy egy beszélőközösségben minden funkciót betöltsön, nem teljesen természetes és rendjén való, ha az embereknek két nyelvet kell elsajátítaniuk és használniuk ahhoz, hogy a saját közösségükben boldoguljanak. Akétnyelvűség ilyen alapon kevésbé természetes, de legalábbis kevésbé kényelmes, mint az egynyelvűség (Lanstyák István: *A magyar nyelv határon túli változatai – babonák és közhelyek*, 2002).

A kétnyelvűség régebbi, egynyelvű szemléletű vizsgálata nagyon sok negatív hatással járt. Az egyik legrosszabb, hogy sok kétnyelvű nagyon kritikusan viszonyul saját nyelvi kompetenciájához, és nem tartja magát kétnyelvűnek. A kétnyelvű egy sajátos beszélő-hallgató, akit önmagában kell vizsgálni, és nem az egynyelvűekkel összehasonlítva, mert anyanyelvét másképp beszéli, mint az egynyelvű anyaországbeliek. E nyelvélektani törvényszerűség egyidős a kétnyelvűséggel, a jövőben sem fog megváltozni, hiszen elsősorban nem emberi akarat függvénye. Grosjean az egy- és a kétnyelvűek közötti különbség megvilágítására az atlétikából hoz példát. Szerinte a kétnyelvű beszélő olyan, mint a gátfutó a rövidtávfutóval és a magasugróval összehasonlítva: nem tud olyan gyorsan futni, mint a futó, s olyan magasra sem ugrani, mint az ugró, de korántsem ügyetlenebb, s sportága semmivel sem alacsonyabb rendű a másik kettőnél. A gátfutónak nem kell tehát kisebbségi érzésektől szenvednie, feltéve, ha gátfutónak tartja magát, s identitása sem a rövidtávfutóé, különösen akkor, ha már gátfutónak született (Lanstyák István: *Nyelvi hiány*, 2002).

A kétnyelvű személy tehát két nyelvet használ mindennapi érintkezése során kommunikatív, szociokulturális szükségleteinek megfelelően. Nyelvtudása nem egyszerű összege, mondjuk, két egynyelvű beszélő nyelvi kompetenciájának, hanem eltérő minőség. A másság, a más minőség hangsúlyozásával elkerül-

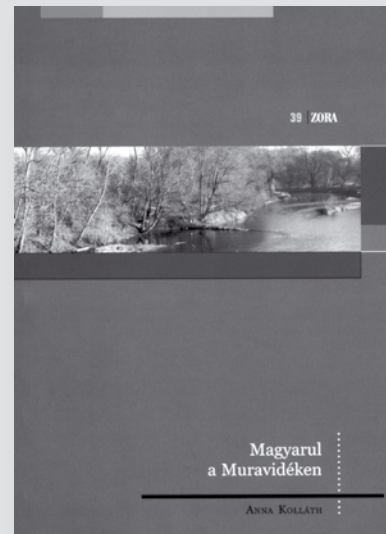
hetjük a szükségtelen és helytelen minősítést, hiszen teljesen egyértelmű, hogy a kétnyelvűek által használt nyelvváltozatok nyelvi szempontból sem nem jobbak, sem nem rosszabbak az egynyelvűekénél. Tény viszont az is, hiába nem értünk vele egyet, hogy társadalmi megítélésük különböző: a gyakorlatban a kisebbségi nyelvváltozatokat kettős stigmatizáció éri: egyrészt alulmaradnak az államnyelvvél szemben, mert annak presztízse különböző okok miatt jóval magasabb, másrészt megbélyegződnék a magyarországi egynyelvű norma oldaláról az egynyelvű szemlélet kétnyelvűségekre való erőszakos adaptálásával. Meggyőződésem, hogy a kétnyelvűség minden egyes megnyilvánulását csak és kizárólag kétnyelvű szemlélettel lehet megközelíteni ahhoz, hogy a különböző nyelvi-nyelvhasználati jelenségek megfelelő helyre kerüljenek az adott kisebbségi nyelvváltozat(ok) rendszerében, és ezzel a nyelvhasználók nyelvi tudatában.

A kisebbségi közösségek, így a Muravidék magyarsága csak akkor tud és akar anyanyelvén is élni, ha egyrészt abban a hitében kap igazolást, hogy anyanyelvváltozata éppen olyan értékű, nem rosszabb, mint az anyaországbeli, csak helyzetéből adódóan természetesen más. Másrészt pedig az tudatosítódik bennük, hogy beszédhelyzet és beszédhelyzet között óriási különbségek vannak másutt is, nyelvtől, országtól függetlenül, amelyeket nyelvi síkon is vagy így elsősorban el lehet és el is kell különíteni egymástól. Ez a beszélő oldaláról a kétnyelvűségben belüli kettős- vagy többnyelvűsödést jelentené az anyanyelv vonatkozásában, a nyelvi versenyképességet, ami nélkül ma már elképzelhetetlen a létezés. (...)

8. (...) Az anyanyelvhez és az anyanyelvváltozathoz való pozitív attitűd kialakításában vagy erősítésében a magyar kultúra szélesebb körű megismertetésére is szükség van. Annál is inkább, mert az identitás mindenkor a kultúrában gyökerezik; a kulturális identitás tudatos részvétel valamilyen kultúrában, egy adott kultúra megvallása, tehát mindenfajta identitás tulajdonképpen kulturális identitás. A több kultúrával való érintkezés kitágít(hat)ja a horizontokat, mint ahogy a kétnyelvűség is megszínezi(het) a konzervatívabb egynyelvű világot. Egyúttal még szilárdabbá teszi/teheti az alapkötődést. Az, hogy a kisebbségi lét egyik természetes velejárója a kétkultúráság, általában azt jelenti, hogy az egyik kulturális lét inkább virtuális, ahol inkább a felszín köt, nem a mélység, az ugyanis – különösen a fiatalabb generáció számára – ismeretlen. Csak míg Magyarországon a teljes magyar kultúra aktív részese lehet mindenki ízlésének és érdeklődési

körének megfelelően, addig ez kisebbségi körülmények között, elsősorban még mindig objektív akadályok miatt nem működhet zökkenőmentesen. Számukra a többségi kultúra a természetes, mindennapi közeg. Az lenne az ideális, ha a két kultúra egészségesen versenyezne egymással az ott élők tudatában, kiegészítené és erősítené egymást értékeiben, azonosságai és különbözőségeivel egyaránt. Erre is kaput nyit talán a határok fellazulásával, majd pedig eltűnésével az EU.

*Kisebbségkutatás, 2004/12. (részletek)*



A többnyelvű-többkultúrájú térségek nyelvi érintkezése nem pusztán két vagy több nyelv, két vagy több elvont nyelvi rendszer találkozása és egymásra hatása. Sokkal többet jelent ennél. Jelenti két vagy több etnikai csoport kapcsolatát, együttélésének módját, fokát is, ahol az egymás közt kialakult viszonyok visszatükrözik az illető csoport társadalmi helyzetének kiegyensúlyozottságát vagy kiegyensúlyozatlanságát.

A magyar nyelv jövője kisebbségben azon múlik, meddig lehet ott magyarul beszélve viszonylag teljes életet élni. Kell hozzá egyrészt a beszélők megfelelő nyelvi kompetenciája, másrészt a kisebbségi anyanyelvváltozat nyelvhasználati színtereinek megtartása, s harmadsorban a beszélők pozitív nyelvi tudata. A hivatalos támogatás, bármily nagy mértékű is, nem fogja megmenteni a kisebbségi nyelvet, ha annak beszélői továbbra is negatív képzetekkel társítják tulajdon nyelvüket. Nem elég, ha őrzik az anyanyelvet. Az kell, hogy használják is. Hogy akarják használni.

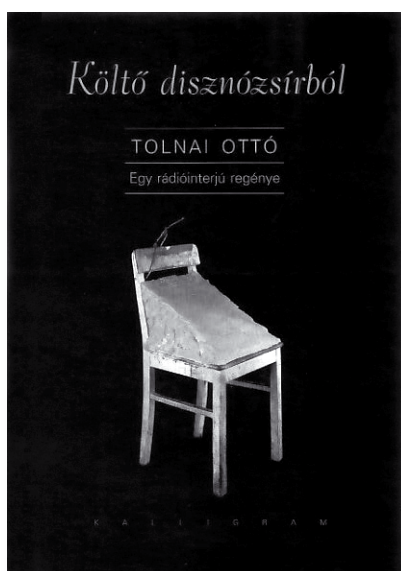
Kolláth Anna: *Magyarul a Muravidéken* (fülszöveg)

RUDAŠ JUTKA

## A Disznósírt olvasva

Tolnai Ottó *Költő disznósírból* című monumentális „rádióinterjú-regényét” olvasva olyan esztétikai élményben részesül(het)ünk, ami sokban rokonítható a – szerző által is sűrűn megidézett – Mušić- vagy Stupica-festmények keltette hatáshoz.<sup>1</sup> De még inkább olyan ez, mint a képzőművész („nekem minden mint képzőművészeti kérdés mutatkozik előbb”) Bojan Bem<sup>2</sup> – „egyszer az egyik nagy, beüvegezett Bem-képet (medence, fehér kutya, hasonló mint az, amit a *Versek könyve* borítóján reprodukáltam) szálítottuk át Párizson”<sup>3</sup> – kutya-ciklusában a fehér kiskutya, aki bájosan tekint egyszerre a „Van”-ba és a „Nincs”-be. A Kossuth-díjas Tolnai „áriában” éppen a Van és a Nincs adja az újfajta poétikát és szövegformát, Thomka Beáta szavaival élve „a formátlansággal való formázást”, egy új paradigmát. Vitathatatlanul „veszedelmes” ez az irodalom, amely újfajta olvasót/befogadót kíván. Ehhez a kulturálisan erősen kódolt szövegvilághoz egy olyan aprólékos olvasási módszerrel közelíthetünk, amely a szöveget „nem befolni, nem elnyelni, hanem lelelészni, alaposan lelelésni” akarja, „fellelni az egykori olvasási módok ráérősségét: *arisztokratikus* olvasóvá lenni”.<sup>4</sup> – A jelentés sokrétűsége, pontosabban Tolnai szövegeinek ereje a kis

apró karcolásokban és a repedésekben van: „a pučínában benne a hasadás, a természet hajnalhasadása, az irodalmi anyag hasadása is végső soron”, melybe szabadon behatol az ex-jugoszláv kultúra, ugyanakkor ez a történelmi (multi)kulturális bázis elbizonytalanít(hat)ja az olvasót. Tolnai életművészetének leple alatt „saját” kultúrájának mély hedonizmusa húzódik. Szövege ide-oda dobál, mint parafaúszót a hullám az Adrián. A nyelvi allúziók, illúziók, a csábítások és megfélemlítések szeszélye sodor bennünket oldalról oldalra, amely a művészetéhez egy – valós/anekdotikus/mitikus/fiktív – világot köt. A szerző olyan valóságképzetet teremt, amelyben szoros összefüggés van világban való léte és művészi artikulációja között.



1 Mušić Goriziában született, a szlovén–olasz–osztrák határon, a Monarchia polgára volt. A bizánci és a velencei festészet már a spanyol előtt eleve adva volt neki. Tehát sokkal nagyobb festészeti hagyományt hordozott már a kezdetekben, mint a nagy centrális művészek. Maga is többször hangsúlyozta, a keleti festészettel rokon, közelebb áll a bizánci, a kolostori festészethez.

2 „Szerencsém volt, hogy két forrásból meríthettem, a kelet- és a nyugat-európai kultúrából, és e kettőt bizonyos módon enteriőrízálhattam...” – idézi Tolnai Ottó a szlovén nyelvű Bem-interjúból.

3 *A Virág utca 3* és a *Versek könyve* című kötetének borítóján ékeskedik Bojan Bem szlovén festőművész „fehér kutyás” műalkotásának fotója.

4 Roland Barthes: *A szöveg öröme*, Budapest, Osiris, 1996. 81.

5 „A Tolnai nevet minden bizonytal Tolnai Klári színésznő hatására vettük fel, nyilván az ő filmjei, művészete hatására. Később elkezdtem vele foglalkozni, újra megnéztem a filmjeit, kiválasztottam kettőt, amelyeket beemeltem az alkotásaimba, illetve az írásaim világába, az *Az új expressz* és a *Tiszavirág*ot. Ennek a két filmnek a címe korrespondált az én világgal.”

6 „A művelődés történetének szépséges és a népeket, országokat mozgató politikai és gazdasági erők játékának, a világtörténelemnek véres fejezetei játszódnak le rajta. Nagyszerű, izgalmas, szépséges és ugyanakkor véres.”

A *Disznósír* a magyar, valamint az ex-jugoszláv szellemi örökség, erkölcsi és politikai hagyomány jeleinek és képzeleteinek sokaságából válogat. A könyv explicit poétikája és metodológiája egyértelműen mutatja, hogy nyersanyagként a valóságot használja fel. „A valóság átvérződő kulisszája” ez, ahogy az író is vallja, bármit ír, ezek a hátterek adva vannak: a történet maga a valóság. Nem véletlen azonban, hogy „önértelmező esszéizálását” éppen az alábbi Kosztolányi *Költő – disznósírból*-jával indítja: „Mégiscsak érdemes járkalni e földön, mert lépten-nyomon olyasmit látni, amire képzeletünk aligha gondol.” A valóság: az *Adria* és a *tiszavirágzás*<sup>5</sup> mint a gyönyörök forrása, a *véres vászon* és a *Vértó* mint a balkáni háború metaforája. Az *Adria* hagyományosan Tolnai-motívum; itt valójában felidéz, életre hív egy sajátos térségi és történelmi jellegű értelmezést. E könyv lényegében a térség



Tolnai Ottó

kulturális tapasztalatának újraértelmezésére vállalkozik, és egy másfajta távlatba helyezi az Adria–Balkán–Jugoszlávia-mítosz<sup>6</sup> jelentéskörét. A *Disznósír* rendkívül összetett, több cselekményszálát egymásba szövő, tér- és időrétegeket egymásra vetítő alkotás, amely a befogadónak nagy kihívást jelent(het). Tolnai művészi logikájának működése könnyen eltéveszthet bennünket ebben a képzőművészeti, irodalom-, társadalomtörténeti alakokat megidéző, saját művészetének esszenciáját újrafelfedező sokaságban, interdiszciplinaritásban. Főképpen pedig azok az ismeretek vezethetik az olvasót tévútra, melyek oly könnyedséggel és természetességgel foglalkoznak a volt jugoszláv (szlovén,<sup>7</sup> szerb, horvát, bosnyák, macedón) képzőművészettel, irodalommal, a művész saját világával. „Hiszen az ún. Nagy-Jugoszlávia azonos volt az élettemmel. Egybeestek. Így hozta a történelem (...) én ugyanis megszoktam, hogy egy olyan országban élek, ahol sok nagyváros van, s valamiféleképpen mindegyikben barátaim vannak, mindegyikben otthon vagyok. Igen, előbb voltam otthon Skopjében és Ljubljanában, Sarajevóban és Titográdban, Boka Kotorskában, Dubrovnikban és Fiumében, Mostarban és Zágrádban, mint Pesten például. Ezeregy kis intim helyem volt szerte az országban.” Ezt az ezernyi kis intim helyet, tapasztalatot, sokoldalú kulturális

7 Tolnai opusában több szlovén témájú vers is fellelhető: a *Versek* könyvében például az *Égő arany* című, a *Gyökérrágó* kötetben pedig a *Kocbek és Pilinszky* című vers, valamint szlovén mentalitással bír a *Könyökkönyv* című drámájának Kas nevű szereplője.

inspirációt kamatoztatja, átbillenti saját kontextusába. E világok pluralitására épül egész szerzői mitológiája: a lokális és nagyvilági dolgok mikro/makrovilága ez. A jugoszlávságon keresztül megtapasztalt nyitottság nála intellektuális ekhó, de nem mint nemzeti identitásvesztés vagy akár az asszimiláció dicsőítése, „aki művészi-szellemi értelemben valamiképpen többséginek, »szuperiorikusnak« álmodja, tudja magát (aki belülről ismerhette Danilo Kišnek és Mészölynek, ennek az akkortájt szinte ikerpárnak tűnő írónak a munkásságát, megbeszélhette velük a részletkérdéseket, az használhat ilyen nagyképűnek tűnő szavakat, annak legalábbis nem muszáj, hogy kisebbségi komplexusai legyenek, különösen nem, ha ehhez még hozzáadjuk Kosztolányi, Csáth, Sinkó, Krleža, Tišma közelségét, irodalmunkba való inkorporálását)”. Egy „balkáni babér” ő, akinek mássága, a már említett „sorseseményből” kiindulva, a nemzetek identitásbeli káosza fölé emelkedik. Ugyanakkor semmiképp sem tagadja a regionális ízelet, színeket, és vállalja azon axiómát, miszerint a művészetben ne érződjék a másságot eltörlő „diktatórikus” eszköz. „Sokféleképpen és persze sok rosszindulattal értelmezték az én jugoszlávságomat, otthonosságomat ezekben a városokban, nincskizárva,

Gabriel Stupica önarcképe, 1959



némi igazság lehet is bennük, ám most megkíséreltem neked némileg másképpen érzékeltetni a dolgokat, ezeket a szférákat, hiszen ahhoz nem fér kétség, hogy én valóban a *Tolnait* írom, élem, ergo Belgrád sincs máshol, mint a *Tolnaiban*, s ha a *Tolnaiban* benne van, bennem van.”

A kulturálisan terhelt motívumok, összefüggő asszociációs futamok, a vizuális percepciók radikálisan kimozdítanak bennünket kényelmes olvasási stratégiánkból. A *Disznózsír* poétikai univerzumát a valóság és a történelem metaforává lényegítésének következetes végigvitele alakítja. Ez olyan irányokat vesz, olyan dimenziókba helyeződik, és úgy íródik tovább, hogy amennyiben nincs ismeretünk a metaforaképzés eljáról, elsiklunk a lényeg, a művészi esszencia mellett. A Tolnai-olvasásnál megkerülhetetlen a referencialitás. A szöveg mint műalkotás megértéséhez nagyrészt olyan háttértudásnak kell kapcsolódnia, melynek ismerete megkönnyíti a jelentésképzést. Még azokban a passzusokban is rejtőzik valóság szelet, ahol első látásra csupán valami fiktív sejlik. Mikola Gyöngyi szép megfogalmazásában: „Tolnainak imagináció és reflexió analóg pályáin túl éppen egymással szembeesülő aspektusaira van szüksége, éppen a szellemi műveletek drámai ütköztetésére, a köhöz csapódó hullám erejére.”<sup>8</sup> A konkrét valóságvonatkozás módja tehát nem érdektelen számunkra, hiszen ezek értelemmel telített struktúrák. Tolnai poétikája valamilyen módon kikényszeríti, hogy megértsük ezeket az utalásokat, ezzel mintegy megragadjuk a – szövege révén megnyíló – világ (többször)jelentéseit. A cselekedetek láncolatai egy kultúra azonosítható mozzanataiként felismer(het)ő mintákba rendeződnek. Egy fragmentum vagy akár szó szemantikai autonómiája szintén feltételezi a világ előzetes (meg)értését. A kulturális jegyek, illetve a történeti matéria nagyszámú jelenléte a szövegben egyszerre rejtőzködő és feltárulkozó jellegű: „lestük, miféle ember is ez a Ranković, ez a szürszabóból, partizánvezérből, Tito árnyékából lett, mindinkább levált, sétahajózó politikus, akitől a sorsunk függött, mind ilyen volt”. Ebben az esetben nehéz feladat a szöveg sugalmazott lényegi jellegzetességét, azaz a valóságosság mezejét felszínre hozni, és összefüggésbe állítani a művészi attitűddel. Tolnai könyve rengeteg kombinatorikus virtualitást kínál fel az olvasónak. Fontos azonban, hogy a belső jelentést

mennyire határozza meg a külső referencia, tehát a történelmi koordináták. Ha zavaros a kód, és ezért a szöveg jelentése zaklatott ahhoz, hogy megértsük akadályait, akkor nehezebb megtalálni a belsejében rejtőzködő megközelíthetőt. Mégsem gondolom, hogy az olvasó feladata csupán az lenne, hogy lesse és keresse a valóság elemeket, mert ha túlságosan belebonyolodunk ebbe, megfeledezünk poétikájának egyéb komponenseiről. Az értelem nem a szövegben és a valóságban van, hanem a kettő kölcsönhatásában, amely azt sugalmazza az olvasónak, hogy vegye észre és értelmezze e két különválaszthatatlant.

A metaforikus eljárás az értelmezés asszociációs formáját igényli, mert a metaforákban a „prezentálás formája” (Danto) azokkal a jelentésekkel és asszociációkkal rendelkezik, amelyekkel a szöveg kulturális kerete. A *Disznózsír* az asszociáció alapuló metaforaszerkezettel juttatja el az olvasót a megértéshez. Például az a bizonyos kék szubsztancia, a Bunsen-lámpa szintelen lángjában fellobbanó smaragdzöld csík, a szerző létének nélkülözhetetlen dimenziójaként bukkan fel: az Adria, az azúr, az Úr, vagy az acetilénlámpa belobbanása, amely azonos a költészet belobbanásával, és a karfiol, a csicsóka, a rizóma-fotel, a balkáni csipke metaforaláncai. A fenti példák közül kiindulva azt is mondhatnám, hogy Tolnainál szerzői metalepszisről van szó. A metaforák azon figuratív jellegéről, illetve azokról a szemantikailag erős alakzatokról, „melyek a jelentésátvitel révén »csodát« tesznek”.<sup>9</sup> „A metaleptikus viselkedés eredménye – fejt ki Gérard Genette – pedig a valóságot és a fikciót elválasztó határ illuzorikus átlépése.” Mert a „metalepszisben a közvetett kifejezést közvetlenül helyettesítjük, vagyis valamely dolgot egy másik segítségével értetünk meg, mely megelőzi, követi vagy kíséri azt, hozzá van rendelve, annak valamely körülménye, végső soron valami, ami úgy kapcsolódik hozzá vagy vonatkozik rá, hogy tüstént eszünkbe juttatja a másikat”. Az effajta kreativitást és textualitást, ezeket az értelmi elcsúsztatásokat, vagyis narratív forrást kiemelten fontos eljárás módnak látom Tolnai életművében, s ezen belül a *Disznózsírban* is.

„Az efféle életmű-beszélgetés veszélyes műfaj. A hiúság terepe, dics, presztízs és márványtábla” – írja Esterházy Péter a könyv borítóján. Az önreflexív életmű-beszélgetés: márványtábla több kulturális hagyomány együttes jelenlétéről és ennek pusztulásáról: a Vanról és a Nincsről. E „veszélyes műfaj” pedig egyik példája annak, hogyan érvényesíthetjük a műalkotás mássága iránti fogékonyságunkat, hogy milyen feladatot jelent a befogadónak a más szociokulturális funkciókhoz és a recepcióhoz való viszonya. ■

8 Mikola Gyöngyi: *A Nagy Konstelláció. Kommentárok Tolnai Ottó poétikájához*. Alexandra, Pécs, 2005. 64.

9 Gérard Genette: *Metalepszis. Az alakzattól a fikcióig*. Kalligram, Pozsony, 2006. 17.